

KİTLE İLETİŞİMİ, ETİK VE EĞİTİM

MASS MEDIA, ETHICS AND EDUCATION

H. Haluk ERDEM

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimin Kültürel Temelleri Bölümü, Eğitim Felsefesi Anabilim Dalı. e-posta: hherdem@ankara.edu.tr

ÖZ

Bu makalenin konusu kitle iletişiminde ortaya çıkan etik problemleri tartışmak ve etik eğitimin bu problemlerin çözümünde oynayabileceği rolü göstermektir. Çalışmamızda bilişim çağında internet, internet suçları, televizyon, medya-demokrasi ilişkisinde ortaya çıkan etik problemler ve etik eğitime temel oluşturan etik kuramlardan söz edilmektedir. Kitle iletişiminde etik problemlerin yalnızca medya okuryazarlığı dersiyile çözülemeyeceğinin, bunun yanında etik ve insan hakları eğitiminin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kitle iletişimi, Etik, Meslek etikleri, Felsefe, Eğitim, Etik problemler, İnsan hakları eğitimi.

ABSTRACT

This paper discusses ethical problems in the mass media, and presents the role ethics education can play in solving these problems. The study comprises ethical problems related to internet, internet crimes, television, media-democracy relationship, and ethics theories that provide a basis for ethics education. The study underlines the fact that ethical problems in the mass media cannot be solved only with media literacy, but ethics and human rights education is also crucial.

Keywords: Mass media, Ethics, Occupational ethics, Philosophy, education, Ethical problems, Human rights education.

GİRİŞ

Kitle İletişiminin İşlevi ve Etki Alanı

1950’li yıllardan sonra kitle iletişim alanında teknolojik gelişmeler hızla ilerlemiş ve bu alanda devrimsel nitelikte değişimler yaşanmıştır. İletişim alanındaki hızlı değişimler toplumları, “enformasyon toplumu” ya da “iletişim toplumu”, içinde yer alınan çağın da “uzay çağı” ya da “iletişim çağı” biçiminde adlandırılmasına neden olmuştur. Zaman zaman iletişimle kitle iletişimi kavramları birbirlerinin yerine kullanılıyorsa da, söz konusu iki kavramın birbirlerinden farklı anlamlar taşıdığını belirtmekte yarar vardır. İletişim her türlü araçla kurulabilirken, kitle iletişimi teknik araçlarla kurulmaktadır. Baran (1997) kitle iletişim kavramının, her türlü enformasyonun geniş bir kitleye teknik araçlarla iletilmesi olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir. Karşılıklı etkileşim olduğu düşünülen kitle iletişiminde gazete ile okuru, radyo ile dinleyiciyi ve televizyon ile seyirciyi bir araya getirmek söz konusudur. Bu bir araya gelişle birlikte, televizyon, internet, gazete, radyo gibi kitle iletişim araçları yoluyla insanlar bir takım mesajlar karşısında etkilenmektedir.

Neredeyse yaşamsal bir gereksinim haline gelen kitle iletişim araçlarının insanlardaki etki alanı, bu araçların işlevlerini de gündeme getirmektedir. Kitle iletişim araçlarından çıkan mesajlarla, bu mesajları alan insanlar arasındaki ilişki, iletişimin doğrudan işlevlerini açığa çıkarır. Sean Mac Bride *Bir Çok Ses Tek Bir Dünya* adlı raporunda kitle iletişiminin işlevlerini şöyle belirlemektedir: “Habercilik işlevi, toplumsallaştırma işlevi, motivasyon işlevi, tartışma ve diyalog işlevi, eğitim işlevi, kültürel gelişim işlevi, eğlence işlevi, bütünleştirme işlevi” (Baran, 1997). Bütün bu işlevler kitle iletişim araçlarının mesajlarındaki bazı etik problemlerin meydana çıkmasının da kaynağını oluşturmaktadır.

Günümüzde kitle iletişim araçlarının gelişimiyle birlikte birey, toplum ve devlet kurumlarında bazı değişimler yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Genel bir bakışla, medyanın dördüncü bir güç olarak etkisinin her alanda hissedildiği bir dönem yaşandığı ve bu dönemin “medya çağı” olarak adlandırıldığına tanık oluyoruz. Coğrafi

sınırları aşan bir güce sahip medyanın bu gelişimiyle birlikte bazı etik problemlerin de yaşandığı anlaşılır bir durum almaktadır. Kimi bakımlardan medya hem sorunlar yaşamakta hem de gücünün etkisiyle sorunlar yaşatmaktadır; çünkü her meslekte olduğu gibi medya içerisinde de kişiler bu gücü kötüye kullanmakta ve bazı etik sorunların doğmasına neden olmaktadır. Böyle olunca da medyaya dışarıdan bakış gereksinimi de kendisini göstermektedir. Medyaya dışarıdan bakış, medya etiği üzerine düşünme ve değerlendirme ülkemizde genellikle iletişim bilimciler, gazeteciler tarafından yapılmaktadır. Konunun insanın değeri, etik bilgisi ve felsefi yönü olmasından dolayı, bu çalışmaların aynı zamanda sosyal bilimciler ve özellikle de felsefeciler tarafından yapılmasını gerekli kılmaktadır. Felsefenin bir alt disiplini olarak etik, yalnızca uygulamanın içinden gelen meslek adamlarının kendi sorunlarını belirlemenin ve onları çözme girişimlerinin ötesinde bir anlam içermektedir. Meslek sorunlarının artışıyla birlikte meslek etiklerinin çoğalması ve etik bilginin görelî bir bilgi alanı olduğu yanılması da beraberinde getirmektedir. Bu yaklaşıma göre ne kadar meslek varsa o kadar etik oluşmaktadır ve dolayısıyla birbirinden farklı etik görüşlerin de çoğalması o kadar doğal hale gelmektedir. Tepe'ye (2000) göre etiğe görelî bakış, etik bilgide bazı ortaklıkların gözden kaçırılmasının da yolunu açmaktadır.

Medya etiğinin pek çok özneleri vardır. Haberi hazırlayan gazeteciden yayın işleri sorumlularına kadar pek çok kişi bu alanın içindedir. Medya yalnızca gazetecilerden ibaret olmayıp, günümüz için oldukça önemli görülen yaygın ağ (internet) da düşünülürse farklı tür medya araçlarının etik sorunları söz konusudur. Bütün çeşitli bakışlara rağmen medyanın özelde de gazeteciliğin ana amacı “çevremizde ve dünyada olup bitenleri bilmemizi olanaklı kılmak; yani olup bitenler hakkında kişinin kendi kanaatini oluşturma temel hakkını kullanabilmesine katkıda bulunmaktır” (Kuçuradi, 2000, s. 29). Bugün dünyada medya artık insanların kanaatlerinin oluşturulmasına katkıda bulunmaya aracılık etmemekte, bizzat kanaatlerin medya yazarı tarafından belirlenmesi gerçeğiyle karşılaşmaktadır. Böyle bir gerçek medya etiği açısından karşımıza çıkan ilk problem olarak görünmektedir.

Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de *Basın Kanunu* medya etiği bakımından önemli bir görev üstlenmektedir. 26 Haziran 2004 tarih ve 5187 sayılı *Basın Kanunu*'nun özellikle 12, 13, 14, 18, 19, 20 ve 22'nci maddeleri basın mensuplarının uyması gereken ilkeleri açıklamaktadır. Söz konusu maddeler, hukuki sorumluluğu, düzeltme ve cevabın yayımlanmasını, yargıyı etkilememeyi, cinsel saldırıyı olumsuzlamayı, cinayet ve intihara özendirmemeyi, basılmış eserleri engellememeyi, tahrip ve bozma davranışlarından uzaklaşmayı içermektedir. Melek (2010) *Basın Kanunu'nun* Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda basın meslek örgütleri, konuyla ilgili akademisyenler, basın mensupları ve hukukçular tarafından ortaklaşa hazırlandığını belirtmektedir. Ne var ki, medyaya ilişkin ileri sürülen düşünceler ve resmi yaptırımlar konunun etik boyutunu oluşturma duyarlılığını arttırsa da, zaman zaman arzu edilmeyen sonuçlar doğmaktadır. Bunun nedeni, öncelikle medya etiğinin hangi ilkeleri kapsadığında bir uzlaşma sağlanamaması ve bu ilkelerin neler olduğu konusundaki bilgisizliktir. Medyada etik ilkeler belirlenmesi yönünde farklı açıklamalar yapıyor olsa da, yine de ortak bazı noktaların varolduğu kabul edilmelidir; ancak şurası da bir gerçektir ki, yalnızca etik ilkelerin varlığı da yeterli olamamaktadır. Toplum ve medya arasında bir "güven bunalımı" söz konusudur. Etik ilkelere aykırı davranışların da izlendiği bazı mekanizmaların varlığı gerekmektedir. Altun'a göre "etik sorunların giderilmesine ilişkin etkili mekanizma, belki de kurumsal bazda bütün çalışanların içinde kendi inisiyatifleri ve iyi niyetleri içinde yer aldıkları bir kurumsal değerlendirme prosedürü" olabilir (Altun, 2010, s. 415).

Altun (2010) Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından 1998 yılında ilan edilen Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi'nde kabul edilen ilkelere halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazetecinin, kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorunda olduğunu; bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne pahasına olursa olsun savunduğunu; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıya önem verdiğini; milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, dil, din,

sınıf ve felsefi inanç ayrımı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanıdığını vurgulamaktadır. Yine ilkeler uyarınca insanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınılması gerektiğini, bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapmadığını; her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamayacağını; kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayınlamayacağını; kaynak açık olmadığında, yayınlamaya karar verdiği durumlarda da kamuoyuna gerekli uyarıları yapmak zorunluluğunu; bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanamayacağını; kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan bir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlâl edemeyeceğini ve gazetecinin mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştıramayacağını dile getirir. Belirlenen bu etik kurallar (kodlar), medya çalışanlarının nasıl hareket etmeleri konusunda ilkeler belirlemektedir; yani bu mesleğin içinde yer alan ve bu mesleği yürüten kişilerin meslek ahlâkını belirleyen bir takım genel doğrular ortaya konmaktadır. Bu noktada karıştırılan bir durum vardır: Meslek ahlâkı ilkeleri, etik durumları her zaman yönlendirememektedir; kısacası ahlâk ve etik arasında ilişkiler olsa da, birbirlerinden farklı durumlara ilişkin iki kavramdır.

KİTLE İLETİŞİM ÇAĞINDA BAZI ETİK PROBLEMLER

İnternet ve Etik Problemler

İnternet (yaygın ağ) kitle iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte insanın gündelik yaşamının bir parçası durumuna gelmiştir. Kısa adıyla “www” bildiğimiz “world wide web” dünya düzeyinde bir bilgisayar ağı olarak milyonlarca kişiye haber, reklam, veri ve teknik yönlendirme yapmaktadır. Geniş kitlelere ulaşan bu sistemin kaçınılmaz olarak biriken etik problemleri ve uyması gereken bazı ilkeler vardır. İnternet kullanımı, sahip olduğu kapasite, hız, veri akışı ve interaktiflik özellikleri nedeniyle günümüz bilişim çağının önemli ögesi sayılmaktadır. Veri akışına önemli ölçüde hizmet eden

internet artık 21. yüzyıla damgasını vurmuş bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. 1970'lerin başında ABD Savunma Bakanlığı tarafından bilgisayarların birbirlerine bağlı bilgi alışverişi ile başlayan internet 1980 yılında, ortak bir protokol ile tüm dünyanın kullanabileceği bir hizmet durumuna gelmiş ve 1992 yılında da özel sektörün kullanımına açılmıştır. Erol (2010) milyonlarca bilgisayarın oluşturduğu ağa da "internet" adı verildiğini belirtmektedir. İnternet dünyada mevcut bilgisayarları birbirine bağlamakta, tüm dünyadaki bilgisayarların birbirleriyle haberleşmesine olanak veren ortak bir elektronik dil ve kurallar dizisi sağlamaktadır. Tanılır (2002) Caincross'un bu durumu "mesafenin ölümü" olarak adlandırdığını söylemektedir.

İnternet, iletişim sistemleri içerisinde en hızla yaygınlaşan sistem olmuştur. Şu açıklamalar bu durumun en iyi özetidir: "Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin 1999 verilerine göre; telefonun 50 milyon kişiye ulaşması 74 yıl, radyonun 38 yıl, televizyonun 13 yıl sürmüştür. İnternetin bu sayıdaki insana ulaşması ise 4 yıl sürmüştür" (Sarmaşık, 2011, s. 23). Tüm bu teknolojik multi-medya ortamında her şeyin iyi gittiğini söylemek olanaksızdır. Veri akışındaki birbirinden farklı bilgiler bizi güven inanırlık problemiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Ülkemizde internetin meydana getirdiği olumsuz sonuçlar fark edilmiş bunun engellenmesi için bir kurul oluşturulmuştur. Erol (2010) 3 Ocak 2002 tarihinde yayınlanan İnternet Kurulu Etik Bildirgesi'nin internetin yaşamın her alanını tüm boyutlarıyla değiştirdiğini, gelişmeler sonucunda kimsenin şimdiden göremediği ve planlamadığı yeni tehditleri de beraberinde getirdiğini ifade etmektedir.

Kitle iletişim araçlarında yasaklanmış etkinliklerin internette yer alması, dolandırıcılık ve hırsızlığın bu ortamda yapılmaya başlanması, pornografik içerikli fotoğrafların yayılması etik sorunların başında gelmektedir. Sarmaşık (2011) denetimsiz ve özgürce kullanılan internetin, kişilik haklarını ve özel yaşamın gizliliğini tehlikeye düşürdüğünü bulgulamaktadır. Erdoğan da (2005) diğer yandan internetin, kişilerin özgürlük alanını genişletmek bir yana, uluslararası firmaların ve şirketlerin önemli bir reklam aracı olarak hizmet verdiğini ileri sürmektedir. İnternetin bugün yaygın olarak kullanılan bir yönü sosyal paylaşım ağlarıdır. Dünya genelinde mevcut olan en çok kullanıcıya sahip

paylaşım ağı Facebook' tur. Çakır (2011) 2004 yılında Harvard Üniversitesi öğrencisi Mark Zuckerberg, Andrew Mc Collum ve Eduardo Saver tarafından kurulan Facebook'un toplam kullanıcı sayısının %50'sinin her gün aktif olarak siteye girdiğini, ayda 30 milyarın üzerinde uygulama, fotoğraf, mesaj vs. gibi içerikleri paylaştığını aktarmaktadır. Yine Aktaş (2011) artık internetin etkili bir siyasal iletişim aracı olarak kitleleri ikna etmek için kullanıldığını ifade etmektedir. Ona göre insanın gündelik yaşamında ne olup bitiyorsa, bir zamanların anı defteri olarak tutulan günlüklerin yerini "internette yazılan seyir defteri", yani bloglar almıştır. Ne ifade edilmek isteniyorsa, bloglar artık bunun olanağını sağlamıştır.

Televizyon ve Etik Problemler

Pek çok insan zamanlarının önemli bir kısmını televizyon ekranının karşısında geçirmekte ve yaşam tarzını belirleyen ekrana kendini bırakmaktadır. Kanadalı eleştirmen ve medya düşünürü Marshall McLuhan bu gerçeği "mesajın artık aracın kendisi olması" biçiminde açıklamaktadır. Martin Esslin (2001) *Televizyon Çağı* adlı kitabında McLuhan'ın ifadelerini yorumlayarak dünya köyünün üyeleri olduğumuzu; okumaya, yazılı eserlere dayalı medeniyetin sona erdiğini ve yeni sözlü medeniyetimizde yatay, insicamsız düşünce tarzının yerine McLuhan'ın sözünü ettiği gibi esas itibarıyla imaja dayalı algı ve düşünce çeşidi geçeceğini belirtmektedir.

Televizyon yayınlarındaki etik problemler en fazla trajik şekilde verilen haberlere ilişkin olarak gündeme gelmektedir. Haberdan çok görüntü ön plandadır. Dakikalarca, acı çeken insanlara odaklanan kameralar, şiddeti köruklercesine yayınlanan görüntüler, izleme rekorları adına izleyicilere gösterilmektedir. Uzun (2009) televizyon haberciliğinden kaynaklanan etik problemlerin nedeninin çeşitli kanallar tarafından gösterilen görüntüler olduğunu düşünmektedir.

Kitle iletişimde yaşanan ve gündelik yaşamımıza giren kaotik yaklaşımlar karşısında ne/neler yapılabilir? Eğitim ortamlarının öznelere olan çocuklar ve gençler kitle iletişimiyle yönelen düşüncelerine eleştirel bakmayı nasıl sağlayabilir? Günümüzde artan şiddet karşısında ne gibi çözüm önerileri gündeme getirilebilir? Yaşamsal

önemdeki bu sorular kitle iletişim problemleri karşısında etik bilince sahip olmanın önemini gündeme getirmektedir. Temel etik görüşlerin bilinmesi problemleri saptamada vazgeçilmez görünmektedir.

KİTLE İLETİŞİM PROBLEMLERİ KARŞISINDA ETİK VE EĞİTİM

Etik sözcüğü günümüzde çok sık kullanılan bir sözcüktür ve zaman zaman da ahlâk kavramıyla karıştırılmaktadır. Etik her şeyden önce felsefenin bir alanıdır. Özellikle son yirmi-otuz yılda etik sözcüğünün yer aldığı alanlar artmış, etiğe verilen önem gözle görülür düzeye yükselmiştir. Etik sözcüğünün türediği terim ‘ethos’ (ἦθος)tur. Bu sözcük, “bir canlının genellikle sığındığı, yaşadığı yer, yani bir canlının doğal çevresini” dile getirmektedir (Kuçuradi, 2000, s. 17). Delius (1990) ahlâkın, olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şey olmasına karşılık, etiğin bu olguya yönelen felsefe disiplininin adı olduğunu ileri sürmektedir.

Platon ve Aristoteles’in başını çektiği “erdem etiği”, Kant ile anılan “ödev etiği”, John Stuart Mill ile gündeme gelen “yararcı etik”, etik görüşlerde öne çıkan anlayışlardır. Son yıllarda geniş çalışmalara konu olan uygulama etik, nükleer savaş, intihar, ötenazi, hayvan hakları, çevre, medya ve iş çevreleri gibi alanlarda ortaya çıkan problemlere eğilmektedir.

Genel anlamda, etik tarihinde İlkçağ Yunan düşüncesinden 18. Yüzyıl filozofu Immanuel Kant’a gelinceye kadar geçerli etik görüş mutluluk ahlâkıdır. Bu görüş son noktada insanların hayatlarının amacını mutluluk üzerine kurduklarını anlatmaktadır. Sokrates İlkçağ Yunan düşüncesinde mutluluk ahlakının bir öncüsü konumunda kabul görmüştür. Gökberk (1999) ve Weber (1998) Sokrates’e gelinceye kadar Yunan düşüncesinin evrende bütün maddelerin ana ilkesinin ne olduğu sorununa yoğunlaştığını açıklamaktadır. Sokrates’le birlikte felsefi düşünce tartışması, ana maddeden insan problemlerine yönelmiş ve ahlâk temellendirilmeye çalışılmıştır. Hiçbir yazılı eser bırakmamasına rağmen düşüncelerini tartışma ve diyalog biçiminde bize kadar getiren

Sokrates'e göre, bir insanın erdemli olmasıyla bilgili olması arasında tam bir uyum vardır. Ona göre erdemli insan aynı zamanda bilgili insandır; dolayısıyla "erdem bilgidir". "Bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir" diyen Sokrates tartışma ve soru sorma yöntemiyle felsefi tutumun en önemli örneğini sergilemiştir. Akarsu'ya göre (1982) bilgili insanın kötülük de yapmayacağına inanan Sokrates insanın kötülük yapmasına neden olan etkenin "bilgisizlik" olduğunu savunmuştur. İyiye ulaşmaya çabalayan insan bunu, ancak erdemli eylemleriyle gerçekleştirebilmektedir. İnsan eylemlerini yönlendirense akıldır. Akıl, insanın nasıl davranıp davranmaması gerektiğini de belirleyen güçtür.

Sokrates gerek düşünceleri gerekse davranışlarıyla kendisinden sonra gelen pek çok filozofun görüşlerine etkide bulunmuştur. Epikuros, Stoacı filozoflar Zenon, Epiktetos ve Seneca bunlardan yalnızca bazılarıdır. İnsan eylemlerinin iyiye ulaşmasını amaç edinen İlkçağ Yunan ahlâk felsefelerinin ardından, mutluluk olarak yararı savunan John Stuart Mill'in görüşleriyle karşılaşırız. Mill siyaset görüşleriyle liberalizmin, ahlâk görüşleriyle de "yararcı" görüşün içinde yer almaktadır. Mill kendisinden önceki Yunan filozoflarından farklı olarak mutluluğun temeline bireyi değil, çoğunluğu koymuştur; ancak bireyi de görmezden gelmez. Mill'in düşüncesindeki birey, toplum içinde varolan bireydir. Mill'in görüşü "birey kadar toplumu ve toplum kadar bireyi de göz önünde bulunduran bir anlayışa dayanmaktadır" (Günay, 2010, s. 116). Yararı mutluluğun temeline koyan Mill, ne kadar çok insanı ilgilendiren bir yarar söz konusuysa o kadar iyi olduğunu düşünmektedir.

Felsefe tarihinde düşünceleriyle kendi dönemi olduğu kadar günümüzü de etkileyen filozof Immanuel Kant'tır. Kant düşüncesini reddeden felsefeler dahi Kant düşüncesini anlamak zorunda kalmışlardır. Sokrates'ten Kant'a gelinceye kadar etik görüşlerin temelinde "mutluluk" yer alırken Kant felsefesinde mutluluk, yerini, "ödev" kavramına bırakmaktadır. Ödev ahlakının kurucusu Kant ileri sürdüğü ahlâk yasası düşüncesiyle, etik tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Kant'a göre "dünyada ve dünyanın dışında bile, iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez" (Kant, 1995, s. 8). Bu ifadeyle Kant "iyi

isteme''yi (gute Wille), insan eylemlerinin ahlâksal temeline koymaktadır. Ona göre insanın ahlaklı olmasının ve ahlaka göre davranmasının temelinde bu ''iyi isteme'' yer almaktadır. Kant ''iyi isteme''yi insana getirdiği yarar ya da mutluluk (Sokrates ve Mill düşünceleri gibi) bakımından düşünmez. ''İyi isteme'' yalnızca kendi temeli bakımından iyidir. Bir eylemin değerini yarara ya da mutluluğa değil de, sadece iyi olmasına bağlayan Kant eserinde bu konuyu şöyle belirtmektedir: ''İyi isteme, etkilerinde ve başarılarından değil, konan herhangi bir amaca ulaşmaya uygunluğundan da değil, yalnızca isteme olarak yani kendi başına iyidir; ona, kendi başına ele alındığında, onun herhangi bir eğilimin, hatta isterseniz bütün eğilimlerinin topunun birden, lehine gerçekleştirilebileceği her şeyden, karşılaştırılmayacak kadar daha yüksek değer verilmelidir. Talihin özel bir cilvesiyle veya üvey ana muamelesine uğramış bir doğal yapının cimri donatımından dolayı bu isteme amacını gerçekleştirmede güçsüz kalıyorsa; harcadığı en büyük çabaya rağmen hiçbir şeyi başaramıyor ve yalnızca iyi isteme olarak (kuşkusuz sırf bir dilek olarak değil, günümüzün içinde olan bütün araçları bir araya getirme olarak) kalıyorsa; yine de bir mücevher gibi, kendi tüm değerini kendinde taşıyan bir şey olarak, kendi başına parıldar. Yararlılık veya verimsizlik bu değere ne bir şey ekleyebilir, ne ondan bir şey eksiltebilir'' (Kant, 1995, s. 9).

Kant'ın etik görüşünün temelinde iyi istemeyi ve ödev kavramlarını yerleştirir. Filozof, insan eylemlerinin ödevde uygun olup olmadıklarına göre ahlâklı sayılıp sayılmayabileceğini dile getirir. Ona göre insan eylemini ya bir eğilime göre (istek, yarar) ya da ödevde uygun olarak yapmaktadır; ancak eylemlerde bu ayırım her zaman açık olarak görülmez. Kant'ın verdiği bir örnekle, bir bakkalın müşterisini aldatmamasının nedeni ne olabilir? Bakkal ya dürüst olduğu için müşterisini aldatmıyordur ya da o an çıkarına öyle geldiği için aldatmıyordur. Bakkal eğer iyi istemeye sahipse, müşterisini sadece dürüst olduğu için aldatmayacaktır. Kant'a göre insan ahlâk yasasına saygıdan dolayı böyle davranmaktadır. ''Ahlâk yasası'', herkesin iyi istemeye göre hareket edeceği, genel-geçer bir yasa niteliği taşımaktadır. İnsan özgür eylemlerini bu ahlak yasasına uygun olarak gerçekleştirmektedir. Ahlak yasası insanın

başkasını araç değil, amaç olarak görmesinin güvencesidir. Ahlaksal iyi insanın eylemlerinin sonucuna göre belirlenmemektedir; yani sonucun nasıl olduğu önemli değildir. İnsanın ödevi, son değerlendirmede, diğer insanlara insan olduklarından dolayı saygı duyması gereken bir varlık olarak davranmaktır.

2007 yılında ilköğretim okullarında okutulmaya başlanan medya okuryazarlığı dersi eğitim ortamına sunulmuş önemli bir adımdır. Medya okuryazarlığı dersinin dünyada neyin ihtiyacı duyularak konduğunu şu yargılar açıklamaktadır: “Lewis ve Jhally medya okuryazarını, “mesajların yaratılması, üretilmesi ve iletimi aşamalarında karşılaşılan kültürel, ekonomik, politik yaptırım ve teknolojik koşulların farkına varan kişi” olarak tanımlamaktadır. 1992 yılında Amerika’da Aspen Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen medya okuryazarlığı konusundaki ilk ulusal konferansta bilim adamları medya okuryazarı kişiyi, “yazılı ve elektronik araçların iletilerini çözebilen, analiz ve değerlendirme yapan ve kendi mesajını üretebilen birey” olarak tanımlamıştır (Ertürk-Akkor, 2006, s. 48). Bir bakıma böyle bir eğitim kişinin kendi algılarını yönetmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kitle iletişimin yarattığı problemler üzerine bir farkındalık yaratan medya okuryazarlığı dışında ders kitapları konuya nasıl eğilmektedir? *Felsefe* ders kitabının *Ahlak Felsefesi* başlığını taşıyan ünitesinde *Uygulamalı Etik Sorunları* adı altındaki bölümde kitle iletişiminden çok dar sınırlarda söz edilmekte, “ahlak, enformasyon ve iletişimin kökeninde de yer almaktadır. Bir toplumun ahlaki, büyük çapta enformasyonun elde edilme tarzına dayanmaktadır” denmektedir (Komisyon, 2010, s. 113).

Medya okuryazarlığı dersinde çocukların kitle iletişimle kendilerine gelen verileri doğru değerlendirmelerini kazanması ve *Felsefe* kitabında kitle iletişime yer verilmesi elbette önemlidir; ancak problemlerin daha doğmadan ortadan kalkmasına yetmemektedir; dolayısıyla etik eğitimle donanmış bireylere gereksinim vardır. Etik eğitim öncelikle kişilerde insan onurunu korumaya dayalı bir eğitimidir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Günümüzde kişiler eğitim ortamları da içinde olmak üzere sürekli olarak kitle iletişim mesajlarıyla karşılaşmaktadır. Diğer taraftan bu mesajları üretenler, çok hızla gelişen ve yayılan bir enformasyon akışını yönlendirmek durumunda kendilerini görmektedir. Teknolojik gelişmeler, veri akışının kesintisiz olarak akması noktasında bir baskı oluşturabilmektedir; dolayısıyla etik problemlerin doğması da kaçınılmaz olmaktadır. Yayınlanan mesajların içeriğine bakılmaması beraberinde ayrımcılığı, özel yaşamın değersizleşmesini ve şiddetin artışı beslemektedir. Hem yönlendirenler hem yönlenenler kaçınılmaz olarak bir çatışma kültüründe kendilerini bulabilmektedir.

Etik eğitimi her iki taraf için de insanın değerini koruyan düşünme olanaklarını geliştirebilir. Önemli olan bir eylemin yapılıp edildikten sonra üzerine düşünmek değildir; eylemin öncesinde insanın amaç olduğunu bilmek ve buna göre hareket etmektir. Etik tarihinde karşımıza çıkan görüşler arasında Kant ‘‘iyi isteme’’ düşüncesiyle bunun yolunu açmaktadır.

Etik eğitime bağlı olarak düşünme eğitimi ve insan hakları eğitimi kitle iletişiminde yaşanan problemlerin azalmasında rol oynayabilir. Bugün okullarımızda seçimsiz bir ders olan düşünme eğitimi, erken yaşta çocukların olup bitene eleştirel gözle bakabilmesinin yolunu kazandırmaktadır. Dünyada oldukça yaygın olan bu ders, değerler eğitimi adıyla da yaygınlaştırılabilir. Teknolojik gelişmelerle ilerleyen kitle iletişim araçlarına neredeyse kendilerini bırakan bireyler için sorumluluk, adalet, demokrasi ve saygı gibi değerlerin yeniden kazandırılması önemli görünmektedir.

İnternet ve televizyonun her alanı kapladığı bir gerçektir. Eğitimin tamamlayıcısı olan ders kitapları güncel problemler ışığında ve etik tartışmalarla zenginleştirilecek biçimde yeniden düzenlenebilir. Varolan gerçekliğe ilişkin sorgulayıcı bir zihin yapısına sahip olmak eğitimden beklenmelidir. Böyle bir eğitim insanın her zaman amaç olduğunu insana yeniden hatırlatır.

KAYNAKLAR

- Akarsu, B. (1982). *Ahlâk öğretileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aktaş, H. (2004). *Bir siyasal iletişim aracı olarak internet*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Altun, A. (2010). İlkel doğrular ve güncel olgular arasında etik davranış: AA çalışanlarının perspektifinden bir değerlendirme. Mustafa Yağbasan (Ed.), *Medya ve Etik Sempozyumu*. Elazığ: Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Atikkan, Z. (2011), *Blogdan al haberi. Haber blokları, demokrasi ve gazeteciliğin geleceği üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baran, A. G. (1997). *İletişim Sosyolojisi*, Ankara.
- Belsey, A & Chadwick, R. (1998). *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*. Nurçay Türkoğlu(Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çakır, H. Ö. (2011). Sosyal paylaşım ağlarının halkla ilişkiler aracı olarak değerlendirmesi: Facebook örneği. Zeliha Hepkon (Ed.), *İletişim ve Teknoloji. Olanaklar, Uygulamalar, Sınırlar*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Delius, H. (1990). “Etik”, *günümüzde felsefe disiplinleri*. Doğan Özlem(Çev.). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2005). *İletişimi anlamak*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erol, G. (2010). Medya ve Etik: İnternet haberciliğinde nenellik, etik ilkelerin içeriği, uygulamadaki sorunlar ve televizyon haberciliği ile karşılaştırılması. Mustafa Yağbasan (Ed.), *Medya ve Etik Sempozyumu*. Elazığ: Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Ertürk, Y. D. & Akkor-Gül, A. (2006). *Çocuğunuzu televizyona teslim etmeyin; medya okuryazarı olun*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Esslin, M. (2001). *Televizyon çağı TV beyaz camın arkası*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Gökberk, M. (1999), *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Günay, M. (2010), *Metinlerle felsefeye giriş*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kant, I. (1995). *Ahlâk metafiziğinin temellendirilmesi*. İoanna Kuçuradi (Çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2000). Felsefi etik ve meslek etikleri. Harun Tepe (Haz.), *Etik ve Meslek Etikleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- MEB (2010). *Ortaöğretim felsefe ders kitapları*. Ankara: Komisyon Yayını
- Melek, S. (2010). Basın-Yayın ve enformasyon genel müdürlüğü'nün medya ve etik Bağlamında Önerileri. Mustafa Yağbasan (Ed.), *Medya ve Etik Sempozyumu*. Elazığ: Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Sarmaşık, J. (2011). İnternet ve hukuk. Zeliha Hepkon (Ed.), *İletişim ve Teknoloji. Uygulamalar, Sınırlar*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

- Tanılır, M. N. (2002), *İnternet suçları ve bireysel mahremiyet*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Tepe, H. (2000). Basın etiği ya da basın etik sorunları. Harun Tepe (Haz.), *Etik ve Meslek Etikleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Uzun, R. (2009). *İletişim etiği. Sorunlar ve sorumluluklar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Weber, A. (1998). *Felsefe tarihi*. H.Vehbi Eralp (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

SUMMARY

There are various thoughts related to the reality that we live in a mass media era, and that our world is transforming into a "global village". From a general perspective, the media as the fourth pillar having an effect on every field in this era, and this era is called the "mass media era". On the one hand, the progress made in knowledge and technology is explained as the development of humankind, but on the other hand more and more ethical problems are experienced. Today various changes have been witnessed in individual-society-government relations due to the development of the mass media. The mass media as a means of mutual interaction brings newspaper and reader, radio and listener, and television and audience together. As a result, individuals are affected by the messages that are conveyed via the mass media like television, internet, newspapers, radio, etc.

As a result of the development of the mass media, internet has become a part of the daily life. Internet use is an important element of the IT era due to its capacity, speed, dataflow and interactivity, but the number of internet crimes is increasing. Television being boundless in terms of time and place affects individuals' perceptions. The printed media shapes individuals' opinions instead of reporting news.

The media both experiences and causes some problems due to the power it holds because mass media professionals may misuse this power and lead to some ethical problems. As a result, there emerges a need for approaching the field of mass media from the perspective of ethics education.

Ethics is a common word today and it is frequently confused with morals. Especially within the last twenty years, the word ethics has been used in more areas, and

remarkably more importance has been attached to ethics. Ethics is above all things a sub-discipline of philosophy. While morals is something factual and historical, ethics is the philosophical discipline focusing on this fact. Ethics has normative, prescriptive and applied dimensions. Ethics education, on the other hand, requires individuals to define their problems based on the experienced reality and to seek the best solutions to these problems. From this point of view, ethics education is related to human rights education, and especially philosophy education.

Problems in occupational ethics cannot be solved only depending on the knowledge in occupational codes. It is obvious that mass media leaders should above all things be aware of their own missions. The concept of understanding that forms the basis of the ethical thought of the 18th century philosopher Emmanuel Kant is of great importance to solving problems. Kant emphasized that human is not the means but the aim. In a world in which human is the aim; ethics, philosophy and human rights education is of crucial importance.